

Bagi Gábor

CIGÁNYOK A JÁSZSÁGBAN 1768-BAN

A cigányok adathozhatóan már a XIII. század folyamán feltűntek a Magyar Királyság területén, bár tömeges megjelenésüket a szakirodalom inkább a XV. században szokta megjelölni. Beköltözésüket utóbb jelentősen megkönnyítették a török hódítás, illetve a három részre szakadó ország rendezetlen belviszonyai.

A cigányok társadalmi kirekesztettsége szerte Európában általános jelenség volt. Üldöztetésükben közrejátszott sajátos életmódjuk, a helyi jogrendszerekkel szemben álló megélhetési forrásaik, rejtélyes nyelvük, egyedi szokásaik, s ezekből fakadó konfliktusaik a helybeli lakossággal. A feudális-keresztény államrendben a megtelepült, s a földesurától személyében is függő jobbágyság előtt rossz példát jelentettek a vándorló cigánycsoportok, kiket nemritkán tatár, illetve török kémeknek tartottak. A magántulajdon elvének sorozatos megsértése ugyanakkor a kialakuló polgári értékrenddel, szemlélettel is gyökeres ellentétben állt. Mindez azt eredményezte, hogy a XVI-XVII. században sorra születtek a cigányok letelepedését halálbüntetés terhe mellett tiltó törvények (Német-Római Császárság, Skócia, Dánia, Svédország). Angliában ezek megszegése miatt a XVI. században 18000 embert akasztottak fel, Franciaországban kiirtottak szinte minden ott élő cigányt, míg Poroszországban a 18 éven felüliekkel történt meg ugyanez.¹³⁰

Magyarországon, s Kelet-Európa más országaiban ezek a törvények jóval később, és sokkalta enyhébb formában születtek meg. Hazánkban csak a török kiűzését követően találkozunk a helyi cigányokkal kapcsolatos uralkodói intézkedésekkel. I. Lipót császár 1701-es rendeletében a magyarországi cigányságot -- nyugati mintára -- teljesen törvényen kívül helyezte, ám a Rákóczi szabadságharc kitörése a végrehajtást már megakadályozta. Eredménytelen volt I. József hasonló szellemű rendelete is. III. Károly trónralépése nyomán 1712-től a cigányokkal szembeni erőszakos fellépést felváltotta a letelepítésüket szorgalmazó központi politika. A szemléletváltozásban szerepet játszott az elnéptelenedett alföldi tájak újratelepítésének, s az adófizető jobbágynépesség növelésének szándéka, s

¹³⁰ Faludi András: Cigányok ... Kossuth Kiadó, 1964. 6-7.; Szabó László: Mária Terézia 1760/61-es cigányrendelete a Jászságban. Jászkunság, 1966. 3. szám. 125-132.

talán hogy nyugatra való továbbköltözésüket is igyekeztek megakadályozni. 1724-ben III. Károly elrendelte a kóborló cigányok összeírását, letelepítésüket, ellenszegülés esetén pedig elűzésüket, lefejezésüket.¹³¹

A hazai cigányság helyzetének rendezése végül főként Mária Teréziára, részint pedig II. Józsefekre maradt. 1753-tól sorozatban jelentek meg ezzel kapcsolatos rendeletek. *„Eő Fölségének Kglmes parantsolatja oda tzéloz, hogy ezen emberek egy társaságban ne lakjanak, ... hanem egy mástúl el választassanak, és mostani életek módgya ... s az nyelvek el törültettvén paraszt gazdákká és mester emberekké válljanak s - eképpen ezen Nemzetnek még emlékezete is Eő Fölséginek Örökös Országában üdővel el törültessék”.*

A megtelepülés érdekében tiltották vándorlásukat. Csak a település, vagy az urasági tisztek pecsétes úti levelével utazhattak, egyébként még a szomszédos településre sem mehettek át. (A tiszteket tiltották is ilyen megbízatások adásától.) A kóborlókat összefogdosták, olykor bányamunkára fogták, máskor születési helyükre toloncolták vissza. Ha újra kóborlásra kaptak, úgy gonosztevőként ítélték felettük. (1768, 1769) A hegyes, erdős vidéken élőket sík vidékekre telepítették. Tilos volt a gunyhókban lakás, számukra a *„többi adó fizető költségén”* rendes házakat építését írták elő. (1769, 1772) Átmenetileg letiltották a vándorló életmód alapját képező lótarast, s helyettük a szarvasmarhák és ökrök tartását szorgalmazták. Utóbb csak a *„kereskedésben”* tiltották a lótarast, hazai szükségletre, szántásra nem. (1753, 1769, 1773) Intézkedések születtek, hogy mindkét nembeliek paraszti munkával foglalkozzanak (1753, 1773), ugyanakkor Mária Terézia elrendelte a cigány mesterembereknek a céhekbe való felvételét. (1761) Rendeletek tiltották a koldulást a házaknál, a templomoknál, parókiáknál, mivel az csak az elismert koldusoknak volt szabad. Korlátozták a lókereskedésben való részvételt, s a zenélést és a kovácmesterséget is csak azok űzhették, akik *„paraszti”* életet éltek, vagy iparral foglalkoztak. Úti levelet is csak ezek kaphattak. Akik a kapott telkeket nem művelték, azoknak büntetése a föld, s a királyi jogosítványok elvesztése lett. A helységek bírái, a szolgabírák vagy a földesúri tisztek a megyéknek a cigányok életéről havi jelentéseket küldtek.

¹³¹ Mészáros László: Bács-Kiskun megye cigányságának történetéhez. (Az 1768-as cigányösszeírás népességstatisztikai és demográfiai adatai.) Adatok Bács-Kiskun megye történetéhez, 1. Kecskemét, 1975. 123.; Bódi Zsuzsanna: A Pest megyei cigányok 1768. évi összeírása. In.: Néprajzi tanulmányok Ikvai Nándor emlékére. II. Szerk.: Novák László. Studia Comitatus 24. 285-286.

A vajdák ítélkezési jogát eltörölték, s minden cigány a települések tanácsainak, bírának pálcája alá tartozott. (1753, 1772) Tilos volt a csoportozás, hogy „magok között semmi Szövetséget nem tartván, az ő veszedelmes egyet értékeket minden képen akadályoztatni lehesen”. Tilos volt cigányul beszélni, s azt a nyelvet kellett használni, amelyet az adott településen beszéltek. Tilos volt a vezetékneveket változtatni, s a gyermekek csak apjukét örökölhették. Kötelezővé tették az egyházi házasságkötést, melyet lekipásztori levéllel kellett igazolni. Előírták a gyakori templomba járást, gyónást, isteni szolgálatokat. Azt a hitet kellett követniük, amit őseik, illetve ami az adott településen az uralkodó volt. A plébánosok a cigányok életmódjáról éves tudósítással tartoztak.

A házasodást csak a földművelőknek, s a céhes iparosoknak engedélyezték azzal, hogy „Czigányok Czigány leányt el ne vegyenek, és ezek Czigányhoz férjül ne menjenek”. Tilos volt az együttlakás, tiltották az egymásnál való zsellérséget, cigány gazda cigány szolgát nem tartathatott. Lakhelyet eredetileg egymástól távoli utcákban igyekeztek kimérni, s az összejárások, „pajtáságok, dözsölések, úgy a Cigány szó” 24 pálcákkal büntettetett. A 4-10 éves cigánygyermeket szüleiktől elvették, s nem cigány -- gyakran más törvényhatóságban élő -- lakosoknak nevelés végett, jutalomért kiadták. (1772) Ezek a tartáson kívül semmi bért nem kaptak, s utóbb annyi év szolgálattal tartoztak, ameddig ott tartattak. A „mesterségre való” 10 esztendeig tartattak helyben. Utóbb a tartási díj fele-harmada a szülőket terhelte. Az egészségesek kötelező szolgálatba állását írták elő, mivel „reménleni lehet, hogy e hivalkodó nemzet a dologhoz szokjon ... életének módgyát munkával keresvén”. Idős ember házas zsellér lehetett, ám csak nem cigánnyal élhetett egy háztartásban, aki emerre vigyázni tartozott, s ha annak bűneit nem jelentette, ő is büntettetett.

A szokások tekintetében tiltották, s 24 pálcával büntették a döghús evését, akárcsak a pásztorok, ökrösök esetében. (1753) Ruházatukat tekintve az adott terület népességéhez való alkalmazkodást írták elő. A cigánygyermek mezítelenségét, s a nők lepedőbe való „öltözködését” szigorúan büntették. (1753) Általában tiltották a cigány katonák ezredkből való szabadságolását, legalábbis a „polgári” foglalkozást nem űző családok tagjai esetében.¹³²

A kiváltságolt Jászkun Kerületben, ezen belül pedig a Jászságban ezen uralkodói rendeletek bizonyos sajátosságokkal érvényesültek. Az

¹³² Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár (SZML) Jászapáti, Protocollum Currentalium 1783. Mindszent hó 9. Utóbb a cigányok néptelen helyekre telepítésének gondolata is felmerült. Itt 3 év adómentességet nyertek volna, szerszámokat, állatokat, s bizonyos kölcsönöket.

1745-ös megváltkozás (redemptio) eredményeként itt minden személy csak a váltságösszeghez való hozzájárulás arányában juthatott földhöz. A megváltkozás terheit viselő személyekből alakult ki a birtokos redemptusok rétege, az ezekhez részben, vagy csak minimális mértékben hozzájárultakból a birtoktalan irredemptusok, s az abból teljesen kimaradt, honossággal sem bíró személyekből a zsellérek. A sajátos jászkun viszonyok azt eredményezték, hogy a Kerületekben letelepített cigányság eleve nem kaphatott földet. Mivel pedig a redemptus birtoknak a belső háztelek is -- arányos -- része volt, rendszerint a cigányok számára nem történt általános házhelyosztás sem. Általában ezt csak néhány mesterséget űzőnek osztottak, akiknek feladata volt a többiek figyelése is. A jelek szerint a cigányok esetében leginkább csak a már meglévő telkeket ismerték el.¹³³ E korlátozásban nyilvánvalóan az is szerepet játszott, hogy a házzal rendelkező irredemptusok ez után kötelezően adóztak, amire viszont a helyi cigányság zöme sokáig aligha lett volna képes. Jellemző, hogy az 1828-as összeírásban azonosítható cigányok is zömmel házatlan zsellérek voltak, s csak a kisebbik részük -- jobbára a kézművesek -- minősültek házas irredemptusnak.¹³⁴ Pillanatnyilag az összeírás anyagában egyetlen földdel rendelkező cigányra sem tudunk következtetni.

A Jászságban élő cigányokra elsőként az 1766-os kerületi adóösszeírás hoz adatokat. Ez „*új magyar*” vagy „*új lakos*” néven a családfőket vette számba állatállományukkal (leginkább csak 1-2 lovukkal) együtt. Ennél jóval részletesebb adatokat nyújt a központilag elrendelt 1768. évi cigányösszeírás kerületi anyaga. Ekkor a Jászkun Kerület teljes cigánynépességét összeírták, bár az egyes kerületek összeírási szempontjai némiképp eltértek egymástól.¹³⁵ A Jászság esetében külön oszlopban tüntették fel a családfők, feleségeik és gyermekeik nevét, életkorát, val-

¹³³ Szabó L., i.m. 127-129.

¹³⁴ A cigányoknak a megváltkozás utáni jászkunsági szerepére Kakukk Mátyás közelmúltban megjelent tanulmánya /Cigányok Kunszentmárton 18-19. századi anyakönyveiben. In.: Cigány népi kultúra a Kárpát-medencében a 18-19. században. I. Szerk.: Barna Gábor. 186-194./ hoz fontos, a Jászsággal is kapcsolatos megállapításokat.

¹³⁵ SZML Jk. Ker., kgy. ir. 1768. D., Capsa VI., Fasc. 2., No. 15. (Kiemelt összeírások). Itt kell felhívnom a figyelmet arra, hogy a hasonló jelzet alatt a kiemeletlen anyagban is található egy összesítés, melynek készítője azonban a Jászságra vonatkozólag a családok népessége helyett csak a gyermekek számát adta meg. E cikk írója „A Jászkun Kerület társadalma a redempciótól a polgári forradalomig 1745-1848” /A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei, 52./ c. könyve 277. oldalán ezt a Jászságra nézve pontatlan összegzést közölte le.

lását, foglalkozását, lakóhelyét, születési helyét. Egyedi sajátossága volt a jázsági összeírásnak, hogy a családfők feleségeinél kizárólag csak a keresztnév szerepelt, minden más adat hiányzott.

Alapvető kérdés e forrással kapcsolatban, hogy mennyire tekinthetők pontosnak az adatai. Pillanatnyilag két problémakör emelhető ki. A vármegyék esetében általános volt, hogy az összeírók nem vették figyelembe a vándorló cigányokat, kiknek letelepítése jelentős költségeket rótt volna a helyi igazgatásra, birtokosokra. A Jázságban sem zárható ugyan ki e tényezők hatása, ám gyaníthatóan a Kerületek kiváltságolt helyzete indokolhatta a befelé törekvő, s kétesnek tartott elemek fokozottabb nyilvántartását. A másik probléma a megadott életkorok pontossága lehet, ami az írástudatlanság, s a felsőbb igazgatás hiánya miatt bizonyos esetekben eltért a valóstól.

1. táblázat A jázsági cigánynépesség főbb demográfiai adatai¹³⁶

	A cigánynépesség 1786-ban				A cigánynépesség 1771-ben			
	családfő	feleség	gyermek	összesen	férfi	nő	népesség	aránya
Berény	48	44*	94	186	94	92	7680	2,4
Árokszállás	17*	17	40	74	31	43	4160	1,8
Apáti	9	9	24	42	24	18	3720	1,1
Ladány	10	10	31	51	26	25	2146	2,3
Alsósztyörgy	9	9	28	46	20	26	1891	2,4
Kisér	3	3	9	15	8	7	2146	0,7
Fényszaru	10*	10*	15	35	20	15	1708	1,9
Jákóhalma	7	7	16	30	18	12	1182	2,1
Dósa	6	6	18	30	16	14	1346	2,2
Mihálytelek	4	3	8	15	8	7	952	1,5
Felsősztyörgy	3	2	10	15	9	6	799	1,8

¹³⁶ Az 1771-es népességszámra lásd: SZML Jk. Ker. kgy. ir. 1771. D., Capsa VIII. Fasc. 1., No. 10.

Összesen	126	120*	293	539*	274	265	27730	1,9
----------	-----	------	-----	------	-----	-----	-------	-----

A *-gal jelölt számok javítottak az eredeti összegzéshez képest.

Az összeírás a Jászságban 126 családfőt vett számba, köztük 1 özvegyasszonyt, s 3 nőtlen férfit. Szerepelt még egy özvegyember is, ki-nek két gyermeke volt. A feleségek száma 120, míg a gyermekeké 293 főt tett ki. A táblázatból látható, hogy a Jászságban 1768-ban összeírt 539 fős cigányság az 1771-es népességszám kevesebb mint két százalékat tette ki. A Jászságon belüli területi elhelyezkedésük jórészt a települések nagyságával volt összhangban. Némileg nagyobb volt az arányuk Berény mezővárosban, illetve egyes Zagyva közelében fekvő településeken. Ezek az átlagok pillanatnyi ismereteink szerint a környező megyékével egyeztek, esetleg némileg felül is múlták azokat.

A szomszédos megyékhez hasonlítható a cigánynépesség nemek szerinti megoszlása. Itt is megfigyelhető a férfinépesség némi túlsúlya (maszkulinitás), amit részint az anyák szülés nyomán bekövetkező nagyobb haláloztásával magyaráz a szakirodalom. A jászsági cigánynépességből 274 volt férfi (kb. 50,6%). A különbségek főként a felnőtt népesség aránytalan megoszlásából eredt, a gyermekek között összeírtaknál már kiegyenlítettebbek voltak az arányok.

2. táblázat: A családok statisztikai adatai

	Gyermekek száma a családokban									Egyedül élő személy
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	
Berény	12	6	9	6	9	3	-	-	-	3
Árokszállás	2	3	4	4	3	1	-	-	-	
Apáti	1	3	-	2	1	1	1	-	-	-
Ladány	1	1	2	2	1	2	1	-	-	-
Alsószentgyörgy	-	4	-	2	1	-	1	-	1	-
Kisér	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-
Fényszaru	3	2	3	1	1	-	-	-	-	-
Jákóhalma	-	3	1	1	2	-	-	-	-	-
Dósa	-	2	1	1	1	-	-	1	-	-
Mihálytelek	1	1	1	-	-	1	-	-	-	-

Felsőszentgyörgy	-	-	-	-	-	2	-	-	-	1
	20	25	22	20	20	10	3	1	1	4

A jázsági cigánynépeség korbeli megoszlásánál szembetűnő, hogy mindössze 10 személy található, kik életkorukat tekintve túlhaladták az 50. esztendőket. Az összeírás ismertett jázsági problémái (becslések, a feleségek életkorának nem ismerete) ellenére is feltételezhető, hogy ez a szám a valóságban is csak minimális mértékben módosult. A jázsági cigányok több mint fele (54,4%-a), 293 fő a gyermekek között lett összeírva, s közöttük mindössze 5 olyan hajadon lánnyal találkoztunk, akik már betöltötték a 18. életévüket. Úgy tűnik, ez az adat a Jázság esetében is bizonyít egy országosan is jól ismert sajátosságot, a korabeli cigánynépeség relatíve „fiatal” voltát. A szakirodalom ezt a jelenséget az átlagos élettartam rövidségével, s a mai értelemben vett öregkor szinte teljes hiányával magyarázza, mely *„nehéz életkörülményeire, teljesen rendezetlen anyagi-gazdasági viszonyaira utal”*.¹³⁷

A cigánycsaládok összetételét vizsgálva úgy tűnik, hogy többségük inkább a két nemzedéket (szülőket és gyermekeket) magában foglaló "szűk" családban élt. Mivel az összeírás a háztartásokat nem tüntette fel egyértelműen, az együttélő nagycsaládokra igen nehéz következtetni. Számos esetben gyanítható ugyan ennek megléte, s egyes adatok -- a házhelyjuttatások elmaradása miatt is -- a szakirodalom által feltételezettnél jóval nagyobb értékeket sejtetnek, pontos arányokra azonban nem következtethetünk.¹³⁸ A családokban a gyermekek száma döntően 1-4 között változott. Gyakorik voltak még az 5 gyermekes családok is, ám ennél nagyobb gyermekszámmal már csak elvétve, 5 esetben találkozunk. A maximumot Alsószentgyörgyön figyelhetjük meg, itt Vékony Jánosnak 8 gyermeke volt.

Szembetűnő, hogy az összeírtak döntő hányada helybeli születésű volt. A 418 ismert születési helyhez viszonyítva csak 54 esetben (12,9%) tért el a lakóhely. A más törvényhatóságból beköltözöttek jórészt Heves megyeiek voltak. A berényi Púpos Ferenc Mezőtúron született, Csám-pay István Csányon, Berkes János Tarnaörsön. Horti születésű volt az árokszállási Farkas Sándor, Farkas János pedig zsadányi eredetű. Törökszentmiklósról került Apátira Rác Pál. A ladányi cigányok közül Mursa András Verpeléten született, az alsószentgyörgyiek közül Keskeny György Nagyreven. A hevesi születésű Budai Jánost

¹³⁷ Mészáros László i.m. 143. és 146.; Bödi Zsuzsanna i.m. 288-289.

¹³⁸ A mai Bács-Kiskun megyében Mészáros László mindössze 4 %-ra tette ennek arányát. (i.m. 149.)

Dósán említik, míg a mihálytelki Horváth György Alattyánon látta meg a napvilágot. Zaránkról jött Jákóhalmára Várad Antal, kinek fiúgyermeké Fügeden született.

Pest megyéből is többen kerültek be a Jászságba. A Berénynél említett Homoki Pál tápiósági, Homoki István pedig tápiószecsői születésű volt, Jani István Kecskemétről, Kolompár András pedig Ceglédről származott el. Alsószentgyörgyre Keskeny József Jánoshidáról, Zsákay György és Vékony János Nagykátáról érkezett. A felsőszentgyörgyi Taló Mihály Iórinckátai születésű volt.

A Nógrád megyei Lapsitón született az árokszállási Baranyi Ádám, az alsószentgyörgyi Szabó József Géczről származott, a dósai Fónaj Ferenc pedig fancsali születésű volt. A borsodi Berzékről költözött Ladányra Rácz István, Kövesdről Farkas János, Alsószentgyörgyre pedig Allórol Mursa János. Békés megyei születésű volt a berényi Rácz Ferenc.

A Jászkun Kerületen belül a Jászságba a Kiskunságból érkeztek néhányan. Így Halasról jött Apátira Farkas János, Dorozsmáról pedig Kolompár Miklós. A Jászság településein belül ugyancsak volt bizonyos vándorlás. Berénybe Fényszaruról érkezett Nagy Ferenc, Árokszállásról pedig Botos Ádám. Dósai születésűként szerepel az árokszállási Rácz István, Rácz István pedig Jákóhalmáról került ide. Ladányra Kisérről érkezett Jónás Wolfgang, Alsószentgyörgyről pedig Bódi János, Bódi Sámuel és Zsákay Sándor. Jákóhalmi születésű volt a fényszarui Rácz Ádám. Csésó Ferenc Apátiról, Pali József Berényből került át Jákóhalmára. Berényről származott el a Dósára Murgi István, Jákóhalmáról pedig Rácz János. A felsőszentgyörgyi Rácz Ferenc is berényi születésű volt.

Néhol a gyermekek születési helye alapján időközi vándorlásra is következtethetünk. Így az Apátin élő Rácz Mihály kézműves helyben született, ám hasonló nevű 22 éves fia alattyáni születésűként szerepel az összeírásban. Ugyancsak helyi születésű volt Apátin Rácz Miklós, ám 1 éves János fia Dorozsmán látta meg a napvilágot. A Ladányon említett 35 éves Zsákay Sándor alsószentgyörgyi születésű volt, ám 15 éves fia a Pest megyei Rékason, három 5-10 éves lánya Alsószentgyörgyön, két legkisebb gyermeke pedig már Ladányon született. Ugyanitt alsószentgyörgyi eredetű Bódi Sámuel, kinek 6 éves közezső fia cibakházi születésű volt. A kövesdi születésű ladányi Farkas János két 7 és 8 éves gyermeke a Heves megyei Pélyen látta meg a napvilágot, a 4 éves legfiatalabb pedig már helyben. A Kiséren született, s helyben élő Lázók Györgynek két 7 és 10 éves gyermeke is a borsodi Igricén született. A dósai Fónaj Ferenc a Borsod megyei Fancsalról származott, ám 10 éves fia Berényben született.

Az összeírtak vallási megoszlását tekintve elmondható, hogy a helyi cigányok valóban eleget tettek a felsőbb rendelkezéseknek. Valamennyien lakóhelyük vallását követték. A tíz katolikus jáász településen mindenkit római katolikusként, míg a református Kiséren reformátusként írtak össze.

3. táblázat: A népesség foglalkozás szerinti megoszlása

	kézmű- ves	inas	katona	tégla- vető	hege- dűs	cimbal- mos
Berény	22	-	-	3	9	1
Árokszállás	4	-	-	-	7	-
Apáti	4	-	-	-	5	-
Ladány	4	-	-	-	7	-
Alsószentgyörgy	5	1	-	-	3	-
Kisér	2	-	-	-	1	-
Fényszaru	3	-	-	-	5	-
Jákóhalma	3	-	1	-	2	-
Dósa	3	-	-	-	2	-
Mihálytelek	1	-	1	-	-	-
Felsőszentgyörgy	-	-	-	-	-	-
Összesen	51	1	2	3	41	1

Az összeírásban feltűnő a megadott foglalkozások rendkívül szűk skálája, minthogy az összeírás - a szomszédos megyékkel ellentétben - mindössze hét kategóriát alkalmazott. Összesen 99 főt tüntettek fel foglalkozással, kikre 440 egyéb személy jutott. Ez jóval magasabb arány, mint ami ezen összeírás szerint a mai Bács-Kiskun megyét jellemezte,¹³⁹ bár ebben bizonytalán egyéb körülmények (az összeírás eltérései) is komoly szerepet játszhattak.¹⁴⁰ A foglalkozással bírók több mint 50 %-át (51 fő) a kézművesek tették ki. Ők jórészt fémművesek, kovácsok lehettek. Mellettük elhanyagolható az inasok, segédek (1 fő), illetve a katonák (2 fő, kb. 2%) száma. (Kérdéses, hogy ez utóbbiak a Kerületek privilegiális katonai kötelezettségei nyomán kiállítottak voltak-e.) A foglalkozással összeírtak másik nagy csoportja a zenészeké (42 fő, kb. 42%). Döntő többségüket a hegedűsök adták. A Berényben említett téglaégetők (vályogverők?) kétségkívül a település városias szükségletei-

¹³⁹ Mészáros László szerint itt 100 foglalkozást üzőre 327 „eltartott” jutott.

¹⁴⁰ Épp Kakukk Mátyás idézett tanulmánya mutatja be egy döntően jászsági eredetű népességgel rendelkező nagykun településnél, hogy egyes cigány családok milyen szorosan kötődhettek redemptus familiákhoz. Véleményünk szerint a Jász-kunságban ekkor a szolgáló cigány népességet az összeírás nem jelezte.

hez alkalmazkodtak. Láthatóan a jázsági cigányság döntően hagyományos cigánymesterségeket űzött, így teljességgel hiányoztak a földműveléshez kapcsolódó személyek.¹⁴¹

4. táblázat: A vezetéknevek megoszlása

	Ber.	Áro.	Apá.	Lad.	Als.	Kis.	Fén.	Ják.	Dós.	Mih.	Fel.	Össz
Banya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2
Baranyi	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Berkes	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Bogdányi	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Botos	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Bódi	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1	-	3
Budai	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Csámpay	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Csollók	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Csömör	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Csésó	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Dudás	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Farkas	-	4	1	1	-	-	-	-	-	-	-	6
Fónaj	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Homoki	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Horváth	-	-	-	-	-	-	3	-	-	1	-	4
Jani	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Jónás	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	3
Káthay	3	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	5
Kankó	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Keskeny	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Kolompár	3	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	5
Kondás	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Kókay	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Kóthé	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Kökény	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7
Lakatos	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Lázók	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	3
Murgj	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Mursa	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Nagy	1	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	5
Oláh	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Pali	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Púpos	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Rácz	6	3	7	1	1	-	1	4	2	-	1	26

¹⁴¹ Ugyanakkor pl. Halason 1782-ben a cigányok közül igen sokan béreltek, s műveltek földet. Bagi Gábor: Kiskunhalas társadalmi a redempciótól a polgári forradalomig. Kézirat. (Megjelenés alatt a Kiskunhalas története c. kiadvány I. kötetében.)

Szabó	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	3
Taló	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Ürmös	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Váradi	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Vékony	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Zsákay	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Zsiga	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
	48	17	9	10	9	3	10	7	6	4	3	126

1768-ban az összeírt 126 jázsági cigány családfő között 41 vezetéknev volt használatos. A leggyakoribb ezek közül a Rácz volt, mely a teljes névállománynak több mint 20%-át tette ki, s csaknem minden településen előfordult. Aránylag jelentősnek tekinthető még a négy helyen megfigyelhető Kolompár, a három településnél kimutatható Farkas vezetéknev, míg két településen jelentkezik még a Mursa, Káthay, Horváth és Bódi név. Ugyanakkor látható, hogy a legnagyobb népesség-, illetve családszám már általában nem ez utóbbi nevekhez kapcsolhatóak. Számos esetben megfigyelhető, hogy több családdal előforduló nevek csak egy-egy településen fordulnak elő. Ilyennek voltak pl. Berényben az Csollókok, Csömörök, Káthayak, Kóthék, Lakatosok, Ürmösök, Árokszálláson a Farkasok, Ladányon a Jónások, Kiséren a Lázókok, Alsó-szentgyörgyön a Szabók.

A vezetéknevek tekintetében a leggyakoribbak a származásra utaló nevek. Az apa keresztnévéből alakulhatott a Jónás, becenevéből pedig a Jani és a Pali alak. Eredetre utalhat a helynévből és tájnévből képzett Baranyi, Bogdányi, Bódi, Budai, Csámpay (?), Fónaj (?), Homoki, Káthay, Kókay, Murgi (?), Váradi, Zsákay, illetve a népnévből képzett Horváth, Oláh és Rácz. Foglalkozásra következtethetünk a Kolompár, Lakatos, Szabó (iparos), Dudás, Kondás, a mesterség tárgyára a Botos, eredményére pedig esetleg a Kankó (?) nevekéből. Testi tulajdonságra utalhat a Csámpa/y/, Csollók (kancsal), Keskeny, Nagy, Vékony.¹⁴²

A keresztnévek vizsgálata alapján elmondható, hogy az összeírtak 28 férfi és 19 női nevet használtak. A férfiaknál a Mihály név volt a leggyakoribb (57 fő, 20,1%), majd a János (36 fő, 13,1%), István (30 fő, 10,4%), József (28 fő, 10,1%), György (23 fő, 8,3%) és a Ferenc (22 fő, 7,9%) következett. E hat nevet a férfinépesség csaknem kétharmada viselte. Mellettük az András, Márton, Mátyás, Miklós és

¹⁴² Lásd Bódi Zsuzsanna, Mészáros és Kakukk Mátyás névetimológiáit!

Pál volt népszerű. Feltűnő, hogy a Wolfgang név is meglehetősen gyakori volt, hat településen is előfordult.

5. táblázat: A férfi keresztnévek megoszlása

	Ber.	Áro.	Apá.	Lad.	Als.	Kis.	Fén.	Ják.	Dós.	Mih.	Fel.	Össz
Ádám	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	4
Antal	-	-	-	-	-	-	-	1-	-	-	-	1
András	3	2	-	1	-	-	1	1	-	-	-	8
Dávid	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Demeter	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	2
Ferenc	12	2	1	1	-	-	1	1	2	-	2	22
Fülöp	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Gáspár	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2
György	6	-	4	2	5	2	1	-	1	1	1	23
István	12	2	2	4	-	1	3	-	5	-	1	30
Jakab	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
János	11	3	4	4	3	3	3	1	3	1	-	36
Jonatas	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
József	11	5	1	-	3	-	3	2	1	2	-	28
László	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Lázár	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Márton	5	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	7
Mátyás	1	3	-	1	-	-	-	4	-	-	-	9
Mihály	22	8	2	-	5	2	6	6	3	-	3	57
Miklós	-	1	3	-	2	-	-	-	-	-	-	6
Pál	2	2	1	-	-	-	-	1	-	2	-	8
Péter	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	3
Sámuel	1	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	3
Sándor	1	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	4
Tamás	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Urbán	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Wolfgang	-	-	1	3	-	-	1	1	1	-	1	8

Zsigmond	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
	94	31	24	26	20	8	20	18	16	8	9	274

A nők között a legkedveltebb a Katalin (37 fő, 14,1%), Anna (35 fő, 14,1%), Ilona (30 fő, 11,3%), Erzsébet (26 fő, 9,8%) és a Judit (23 fő, 8,6%) volt. Ez az öt név a nők több mint felénél megfigyelhető. Aránylag népszerű volt még a Borbála, Rozália és a Sára keresztnév is. Néhány esetben a leány- és a fiúgyermekeknél is megfigyelhető, hogy egyazon családon belül ketten is viseltek egyforma keresztnévet.

6. táblázat: A női keresztnévek megoszlása

	Ber.	Áro.	Apá.	Lad.	Als.	Kis.	Fén.	Ják.	Dós.	Mih.	Fel.	Össz
Anna	12	8	4	2	5	-	1	-	2	-	1	35
Apollónia	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Ágnes	4	1	2	2	1	-	-	1	2	-	1	14
Borbála	9	3	-	2	3	-	-	-	-	-	-	17
Erzsébet	7	4	1	4	3	1	1	2	1	2	-	26
Éva	6	1	1	-	-	1	1	-	-	1	-	11
Ilona	14	4	3	3	2	-	2	1	-	1	-	30
Judit	3	4	3	4	2	-	-	3	1	2	1	23
Julianna	3	1	-	2	3	1	-	-	1	-	-	11
Katalin	17	2	-	4	4	-	4	1	3	1	1	37
Klára	-	3	1	1	1	-	-	-	-	-	1	7
Krisztina	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Magdolna	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Mária	2	1	-	-	-	-	1	-	1	-	-	5
Rozália	5	6	1	1	1	-	1	3	1	-	1	20
Sára	7	2	-	-	1	3	2	1	1	-	-	17
Terézia	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Veronika	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Zsuzsanna	-	1	-	-	-	1	2	-	-	-	-	4
	92	43	18	25	26	7	15	12	14	7	6	265